

השפה הספרותית ג

פתיחה – הפרדוקס

בתור פתיחה אני רוצה להתייחס לדברים שנאמרו על ידי עו"ד ווינרוט, בערב שכותרתו: 'מה האמת שיש לדור של יוצאי השואה להגיד לדור שלנו?'. מדובר על אדם מאוד רציני, עילוי. הוא מתחיל את התפיסה שלו מאלבר קאמי, ומגיע בסוף לר' נחמן בתורה סד.

למה בכל אני מתייחס אליו? מכיוון שהוא לא היה אדם שולי, הוא היה אדם מאוד מרכזי, בעל עמדת מפתח, שמנהיגי ישראל, ביניהם ראש הממשלה, העריצו אותו. באמת אדם מרשים.

האמירה שלו היא שצריך למרוד בכל אמירה שבאה בשם משהו כללי, בין אם היא באה מהשמאל ובין אם היא באה מהימין. אישית הרגשתי שהוא אומר את זה כנגד תלמידי הרב, אבל יכול להיות שזה רק תחושות אשמה שלי. הוא אומר שכל סיפור כללי, הוא בעצם לא נכון ולא אמיתי. את הרוח של האמירה שלו ניתן לכנות, 'אולטרה-רציונליזם'. כלומר, שכליות מאוד קיצונית, שיש רק שכל. ככה הוא מתאר את עצמו, הוא גדל בישיבת מיר, ושם זה מה שיש – שכל. באיזשהו שלב הוא עבר משבר, הוא מתאר את המשבר בעזרת אלבר קאמי בספר סזיפוס, שם הוא מתאר את חוסר התכליתיות של המחשבה וחוסר הערך של האדם. בעצם ה'אולטרה-רציונליסט' מגיע בסוף לעמדה כזו, שהשכל שלו לא מסוגל להקיף את כל האמת, מכיוון שהאמת הרבה יותר רחבה, ואז הוא נשבר לרסיסים.

לבעיה הזו יש שתי פתרונות, פתרון אחד הוא של אלבר קאמי ופתרון שני הוא של רבי נחמן.

התיאור הזה נכון לכל מהלך האנושות, עם כל הגאווה וההתנשאות שלה – התפתחות ההומניזם והמדע, התפתחות התרבות האנושית – בסופו של דבר הכל מתפרק במלחמת העולם הראשונה והשנייה. כל מלחמה בדרך שלה. גם השם של הספר של לוינס, קצת מזכיר את זה: 'כוליות ואין סוף'. כוליות היא בעצם סוג של בריוניות רוחנית, שבאה מרציונליזם עמוק, 'אולטרה-רציונליזם'. האדם מנסה להסביר את המציאות ולהבהיר אותה והוא לא מצליח, מכיוון שהוא לא מצליח, הוא נשבר והכל מתפרק. היכולת להמשיך לחיות בפרדוקסים האלו ובכל זאת להישאר שפוי, היא נמצאת כביכול אצל רבי נחמן, בסוגיה של החלל הפנוי.

אפשר לומר שזה סיכום של כל מה שדיברנו בשבוע שעבר, על הנושא של הפרדוקסליות: אם הקב"ה הוא אין סופי, איך אפשר לתאר אותו ולהתייחס אליו? או אחרת: אם הקב"ה ממלא את כל העולמים כולם, ומבחינתו אין הבדל בין לפני שנברא העולם לבין אחרי שנברא העולם, אז איך יש מציאות? התשובה לזה היא שהקב"ה צמצם את עצמו ובעצם מאפשר לנו להיות. הסברנו שזה מה שנקרא צמצום האור שלא כפשוטו.

אפשר לראות את הדברים האלו גם אצל הרב שג"ר:¹ 'הצמצום מאפשר לנו לדבר אל אלוקים בשפתנו שלנו, אך מתוך ההבנה ששפה זו היא סופית ולכן אינה תקפה ביחס לאינסוף'. זו שפה סופית, שלא תקפה ביחס לאין סוף – אז בעצם אין לה תוקף.

הוא מביא דברים אלו גם בשם המגיד ממזריץ':² 'הסתירה בין אינסוף אלוקי לבין קיומה של בריה נבדלת מצויה רק בתודעת האדם, המוגבלת מטבעה, ועל האדם מוטל לפתור את אשליית הקיום הנבדל, ולהגיע לידיעה הגבוהה שעל פיה העולם כולו הוא אחדות אחת והוא כלול באינסוף האלוקי. להאמין פירושו להגיע לתודעה זו'. כלומר, באדם יש את התודעה שהוא נבדל, והוא צריך לפתור את הבעיה הזו על ידי שהוא מבין שהוא אשליה.

אותו הסבר נמצא גם אצל האדמו"ר הזקן:

כי באמת זה שהעולם קורין בשם אמונה, להאמין מה שהקב"ה מחיה את כולם והוא ברא את כל העולמות, טועים הם. שאין צריך לזה אמונה, שהרי זה נרגש בבחינת ראייה... אבל בבחינת סובב כל עלמין, כתוב "אני ה לא שיניתי"... שאין העולמות תופסים מקום נגדו ומעלה

ומטה שווין. (ליקוטי תורה, פרשת ואתחנן, דף ד, עמוד א).

אמונה היא להבין שהקב"ה סובב כל עלמין, והעובדה שיש לנו עולם משל עצמנו, היא בעצם אשליה: 'מפני שבאמת מבחינת האינסוף לא חל שינוי כלשהו'. כלומר, תחושת הקיום נמצאת רק בתודעות שלנו, אבל באמת יש רק אור אינסוף.

הפרדוקס הוא בכך שיש את שני הדברים בבת אחת. מצד אחד אנחנו יודעים שאין שינוי מצד הקב"ה, והוא ממלא את הכל. ומצד שני יש תודעה שיוצרת לנו תחושה של קיום עצמי. עו"ד ווינרוט מתאר את זה בצורה מאוד יפה, הוא אומר שבסופו של דבר השכל שבור, לכן הוא אומר לא להיות שכלתנים, אלא להיות אמנים. שירה, ניגון, סיפור,

¹ 'שיעורים על ליקוטי מוהר"ן', בהוצאת מכון כתבי הרב שג"ר, חלק ב, עמ' 271.

² שם. עמ' 272.

אלו דברים שאיתם אפשר להשתחרר מהשבירה של ה'אולטרה-רציונליזם', ובעצם לחיות את הפרדוקס. זו בעצם אמונה.

עמנואל קאנט

בין השאר, ווינרוט מצטט את הפילוסוף דיוויד יום. דיוויד יום היה ספקן גדול מאוד, (קצת מזכיר את החכם מ'מעשה מחכם ותם' של ר נחמן), הוא מראה שהכל שבור ובעצם אין ערך לשם דבר. ווינרוט מסביר שקאנט ניסה לתקן אותו, אבל בעצם הוא לא תיקן.

לדעתי עו"ד ווינרוט לא מבין את קאנט. הסיבה לטעות שלו היא מכיוון שהשכל לא יכול לתת תוקף לעצמו, הוא זקוק למישהו שיתן לו תוקף, ומי שנותן לו תוקף הוא הרגש. או אפשר להגיד אחרת, שהסובייקט של האדם, הוא זה שנותן תוקף לתודעה שלו. אם האדם מקבל את זה שיש לו סובייקט, אז השכל פורח.

הרי ודאי שיש תוקף לשכל, גם עו"ד ווינרוט, עם כל הספק שהוא מטיל בשכל האנושי, טס במטוס. כל מי שטס במטוס יודע שחתיכת הפלדה הזו מתעופפת רק בגלל שיש כאן שכל אנושי, שהאדם הצליח, על פי השכל שלו, לבנות דבר כזה. הדבר שנתן לשכל את התוקף הזה הוא האדם-הסובייקט שהאמין בעצמו. אבל אם האדם הוא אולטרה-רציונלי, שרוצה להסביר הכל רק על פי השכל, זה לא מחזיק ובסוף הוא מגיע למשבר גדול, כמו שהוא מתאר שהמציאות התפרקה.

חשוב להגיד שגם עו"ד ווינרוט מגיע בסוף לרגש, יש לו את החלל הפנוי, האמונה, הניגון. אבל זה מגיע רק בסוף, לאחר שהוא עבר את כל המשבר הארוך הזה. זה מתאים מאוד לסיפור על הקבצן שהיה מלך ורצה להישאר רק עם כותנת. בגלל שזו אותה מסקנה, שהשכל הוא אשליה גדלה מאוד, ובסוף יש את הפתרון של הרגש – החלל הפנוי. אבל חשוב להדגיש שזה בא בסוף התהליך הרציונלי, כלומר זה חלק מרציונליזם. הרציונליסט ניסה להיות רציונליסט עד הסוף, הוא לא הצליח וזה נשבר לו, ואז הוא מגיע לפתרון שגם הוא סוג של רציונליזם. הוא כביכול אומר שבכל זאת יש לו במה להאחז, בסך הכל של השכל השבור שלו.

אבל לדעתי קאנט רצה להגיד הפוך, שקודם כל יש לנו עולם רגשי, כאשר אנשים קיבלו את זה, השכל שלהם פרח. לפחות במדעי הטבע, רואים שהוא פרח והגיע להישגים גבוהים. הסיבה לכך היא, שיש לו בסיס. נכון שהוא לא יודע לתת לעצמו הסבר, מיהו בדיוק, אבל הוא סומך על זה שיש לו סובייקט, ואז הכל פורץ החוצה ומתפתח.

ההבדל הזה איננו סתמי: אם מתחילים ברצינות ובסוף מגיעים לאמונה, אז יש לנו עולם רגשי, של ניגון וספור, אבל הוא בעל אופי דתי. כלומר, אופי שרוצה לחבר אותי למשהו שלא ניתן למימוש. הנקודה הזו מאוד בולטת אצל הרב שג"ר. נקודה שאף פעם אי אפשר לממש אותה, על ידי הגעגוע והריחוק אדם יכול איכשהו לאחוז בתופעה. אבל אם מתחילים בעולם הרגשי הכל נראה אחרת, השכל יכול לקבל ערך אמיתי. ואז הוא יכול להגיע להישגים – מכיוון שאין לשכל הזה יומרה להסביר את הכל, הוא פשוט פותח את החיים והמרחב, ואיפה שהוא פותח הוא מצליח.

הרגש טוביה גניז בגויה

עכשיו נראה איך הרב מסביר את זה. נתחיל באגרת לרב אלכסנדרוב:

ואל יחשדני כבודו, שהנני הולך אחר הרגש בלא הארת השכל. רק שהנני משנן תמיד, שהרגש הוא יותר שכלי כשהוא עומד במעלתו התמימה, מאותו החזיון הפסיכי שאנו קוראים לו שכל, שאפילו מה שאנו נוטים לאהבת השכל הוא מיוסד ברגש, ואלמלא הרגש הזה לא היו בעלי שכל מתגברים במושכלותיהם, וקל וחומר שלא היו בעלי מוסר מתגברים במעשיהם הטובים, מפני שהשכל מביא לו את סמוכותיו מעולם אחר, והרגש טוביה גניז בגויה, ואינו צריך להביא ממרחק לחמו – אבל לעולם לא יבא לתעודתו כי אם לפי רוב הארת השכל עליו. (אגרות ראייה א, עמ' קלה).

הוא כנראה מאשים את הרב שהוא רגשן. רגשן מבחינתו זה כלום, כיוון שה'אולטרה' שכלי' בז לרגש. יכול להיות שבסוף, אחרי שהוא יהיה שבור ורצון, הוא יגיע למקום של הרגש, רגש של געגוע, אבל באמת הוא כולו שכלי. גם הרגש שמגיע בסוף התהליך הוא סוג של שכל.

לכן הרב עונה לו 'שהרגש הוא יותר שכלי כשהוא עומד במעלתו התמימה, מאותו החזיון הפסיכי שאנו קוראים לו שכל'. אצל הרב התהליך הוא הפוך, הוא מתחיל ברגש.

יוצא מהאגרת הזו, שהדבר שנותן את התוקף לשכל הוא לא השכל, אלא הוא העולם של האדם, 'טוביה גניז בגויה'. מאיפה יש לאדם צורך בלוגיקה ובסדר? מהצורך בסדר. היחיד שיכול לתת תוקף למבנים הלוגיים שלנו, הוא הצורך של הנפש לבנות סדר, לקשר בין דברים. בסדר, יכול להיות שיש גם בעיות ברגש, לכן הרב מדבר על 'הרגש כשהוא עומד במעלתו התמימה'.

אלבר קאמי אומר שהשאלה היחידה שקיימת היא, 'למה לא להתאבד?'. השאלה הזו באה בגלל שהתחלתנו באולטרה-רציונליזם, רצינו להסביר הכל בשכל, עשינו מסע שכלי ארוך, גם בעולם התורני, ובעצם הכל התנפץ. בשיעורים של הרב אשכנזי, הוא מכנה את התופעה הזו ליטאי-ברסלברי. האולטרה-ליטאי מגיע בסוף לברסלב, מכיוון שאי אפשר להסביר את הכל.

פעם אמר לי תלמיד חכם גדול, שעומק הסברות שלו נמצא מעבר אליו. הוא בעצם אדם שכלי והוא מרגיש שעומק הדברים נמצא מעבר אליו. זה העולם הרגשי במובן שלנו.

שאלה: לכאורה השכל מקבל את התוקף שלו גם מהניסיון ומההצלחה, ולא רק מהרגש.

תשובה: אז הרב אומר אחרת. הרב היה רציונליסט, רציונליסט הוא אדם שלא מאמין לרגש, הוא אדם שרוצה לייצר לעצמו דרך לצאת החוצה למרחבים אין סופיים, להשתחרר מעצמו. והוא אומר שהדבר שנותן את התוקף לכל המהלך הזה הוא הרגש. ניסיון והצלחה הם לא יותר מטפיחה על השכם, הם לא אלו שנותנים תוקף לשכל. לעולם הרגשי יש תוקף והתוקף הזה דוחף את האדם.

אפשר לתת לזה משל. אם נשאל אידיאליסט, ('אידיאליזם' היא סוג של פילוסופיה שאומרת שרק מה שהפילוסוף חושב, זה מה שיש), האם הבית הזה היה קיים לפני שבאתי וחשבתי עליו? אם נלך עם האידיאליזם עד הסוף, אז הבית לא היה קיים לפני שחשבתי עליו. אבל יבוא אדם ויגיד לי, שהוא היה כאן לפני שבאתי וחשבתי עליו. אז נכון, יש בעיה. לכן לפעמים צריך לשאול את האדם הפשט, ואילו השכל יכול להמשיך להשתגע ולדבר שטויות ולהגיע למקומות שאין להם משמעות.

אם אדם הוא ראשית לכל נורמאלי, פשוט וטבעי. אז כל המפעל השכלי פורח. אבל אם אין לו את זה והשכל עובר לבד, הוא לא מצליח להגיע לשום דבר.

המלכות

הננו עומדים למעלה מכל היאושים, אפילו היותר מגוהצים ונאים הנם רק טיח טפל, אפילו 'השיבה אל קנט' אינה חובקת אפילו את החלק היותר קטן מעוזם של ישראל. אמת הדבר, שמאז מעולם ידענו, ולא הוצרכנו לקנט שיגלה לנו רז זה, שכל ההכרות האנושיות הנן סוביקטיביות יחוסיות, זאת היא ה'מלכות' בבחינת כלי דלית לה מגרמה כלום, והיא 'בית הכנסת' או 'ירח' המקבלת מאורות,

וכל מעשינו, רגשותינו, תפלותינו, הגיונינו, הכל תלוי בזאת, "בזאת אני

בוטח". (אגרות ראייה א, עמ' מז, אגרת מד).

הרב מסביר את החידוש של קאנט, והוא אמר שאנחנו לא צריכים את החידוש הגדול שלו, כיון שאנחנו כבר יודעים את זה – שכל ההכרות הם סובייקטיביות יחסיות. 'סובייקט' הוא האני של האדם, האומן שבתוכו. ההכרה הסובייקטיבית היא שורש הכל. פירושו של דבר שאנחנו פוגשים את הקב"ה מתוכינו, כיוון שמה שנותן את התוקף לכל דבר זה אנחנו.

כל הביטויים שהרב מביא כאן הם נכונים, אבל העיקר הוא לא להיתפס לביטויים, אלא לחשוב, להבין שהעולם הסובייקטיבייחסי הוא שורש הכל.

אם דיברנו על אדם שניסה להסביר את הכל בתוך השכל, הגיע לשאלה מה נותן את התוקף לשכל ולמסקנה שאין שום תוקף לשכל ולכן הוא נשבר. ובעצם הכל מלא פרדוקסים, ניגודים וסתירות, והפתרון הוא אמונה דתית. כאן הכל מתחיל מהעולם הרגשי, הוא זה שנותן את התוקף לכל דבר.

העולם הרגשי הוא מה שנקרא כאן המלכות, 'דלית לה מגרמי כלום'. זו נקודה חשובה, המלכות לא אמורה לדבר את עצמה. המלכות היא תורת הכרה, היא זאת שאיתה אנו פוגשים את המציאות, היא קולטת את המציאות ומסבירה אותה. העולם הרגשי שהוא השורש לכל התהליך, ש'טוביה גניז בגויה', זו מידת המלכות שאין לה מצד עצמה כלום, מכיוון שהיא לא אמורה להגיד משהו, היא אמורה לקלוט את המציאות.

האין

הלשם³ מביא את מאמר הזוהר על הפסוק: "ויקרא שם המקום מסה ומריבה, על ריב בני ישראל ועל נסתם את ה' לאמר: היש ה' בקרבנו אם אין" (שמות יז ז). לכאורה קשה מאוד: עם שיצא ממצרים, עם שראה את כל המכות שהמצרים קבלו, את קריאת ים סוף, מתן תורה וכל החיים הניסיים במדבר, איך הם יכולים להטיל ספק בהמצאות ה' בקרבם?!

ודאי שלא זו הייתה כוונתם, אלא הם שואלים: האם 'הויה' מאיר בנו או שה'אין' מאיר בנו, 'היש הויה בקרבנו – אם אין'. הם חשבו ששם הויה מאיר בהם, הדבר הזה שבר וריסק אותם, מכיוון ששם הויה עובד על פי העקרון של שכר ועונש, והם ידעו בדיוק מי הם – עד לפני רגע הם היו שקועים בעבודה זרה של מצרים. משה עונה להם שזו הטעות שלהם, האין הוא זה שמאיר בהם.

³ לשם שבו ואחלמה', ספר הדע"ה, חלק ב, דרוש ה', ענף ד, סימן ג.

זה גם מה שאומר הרב,⁴ נכון 'שהתורה מתחלת בב' ולא בא', בחכמה ולא בכתר, במערכה השנייה של המחשבה הכוללת האלקית, ולא הראשונה המתעלה מכל ספר וסיפור'. כלומר, נכון שיש צמצום, 'אבל כאן הוא האור והשלמות, המציאות וההיות האדירה, שמתוך שאין לנו אפילו הגה של רעיון לאחד מתנאי הויתתה, היא מבהקת אותנו פְּתִישָׁה'. ההיות היא האין שמאיר בנו.

הרב רוצה להגיד, שהשכינה, כנסת ישראל, מכירה את הקב"ה. היא יודעת שבעצם הויה הוא אלוקים, ולא רק הויה הוא אלוקים, אלא אין-סוף הוא אלוקים. זה קשור לביטוי הויות, ההויות היא האין סופיות של הכל.

והננו מאושרים להגיד בבירור, שהכשרון היותר פנימי שלנו מתיצב על בסיסו ותקפו דוקא על ידי מערכת זוהר התעלומה, המחיה ומאדרת, שכל דת וכל מוסר, שכל שלום וכל עונג, כל דעה וחכמה, כל חק ומשפט, כל טבע ומשטר, כל מסודר וכל מדולג, רק מניצוצות האורה המוצצים מתוך מחשך הנוגה הנם זורחים.⁵

תשימו לב שיש כאן תיקוף, 'מתיצב על בסיסו ותקפו'. לשכל האולטרה-רציונלי אין תיקוף, לכן רק בסוף הוא מגיע למין חוף מבטחים, ואילו כאן אנחנו מתחילים בהיות, מתחילים באור שמוחק את הכל. כמו שהרב אמר לפני כן שכל הציורים נמחקים ואפילו השמות האלוקיים נמחקים. 'שבתגבורת החיים המושלמים הולך האור ושוטף על פני כל הציורים, ומאותו המושג המוגבל לא ישאר מצורתו הישנה, מאותיותיו המובלטות, כי אם ציורו הפנימי העמוק מכל אות ונקודה שלו'. אחר כך, כדי שבכל זאת יהיו לנו השמות האלוקיים, נצטרך לעשות משהו נוסף, אבל כרגע הם נמחקים. האור הזה הוא 'זוהר התעלומה', הוא זה שנותן את התוקף לכל המערכה – 'שהכשרון היותר פנימי שלנו מתיצב על בסיסו ותקפו דוקא על ידי מערכת זוהר התעלומה'.

זה הבדל גדול. אם האדם הוא קודם כל אולטרה-רציונלי, אחר כך יש לו אמונה, פירושו של דבר שהכיסא הוא 'שם', פירושו של דבר שכל מה שיש לנו כאן, הוא טוב ורע, ולכן יש כעסים נוראיים, 'חודשיכם ומועדיכם שנאה נפשי'.⁶ אבל אם הכיסא הוא כאן, פירושו שהאדם מתחיל בעולם הרגשי, ואז הדבר הזה נותן תוקף לכל המערכה כולה.

⁴ מקור שהובא בשיעור הקודם, אגרות ראייה א, עמ' נא, אגרת מד.

⁵ המשך המקור באגרות ראייה א, עמ' נא.

⁶ עיין ב'חזיון הכיסא' של ר' נחמן. חיי מוהר"ן, אות פד. כל סיפורי רבי נחמן, צבי מרק, עמ' 265.

הגזע האילי

אבל מי שהוא מגזע אלילי, שאבותיו היו יכולים להסיח את דעתם מאלקי ישראל, "דקרו לי" אלהא דאלהיא", יוכל להסיח דעתו ממה שהוא על כורחך יותר רם על כל, אף על פי שלפי ערכנו הוא כמי שאינו, שום צורה מושכלת ומטפיסית לא נמצא בו, אבל ידענו שאי אפשר אחרת כי אם הכל ממנו, אין אנחנו מדברים ולא חושבים אפילו במקור המקורות, אבל במה שאין אנחנו שוללים אותו כבר הכל חי וקיים עדי עד. ודעה זו היא גאונם של ישראל היא לעד, אף על פי שסוף כל סוף גם זה אינו מתגלה כי אם בשכינה, מה בכך; 'אני' ו'אין' מצטרפים על ידי אותיותיהם. (אגרות ראייה א, עמ' מח).

נסכם בקצרה: אמרנו שמה שנותן תוקף לדברים זה הרגש. דברנו על ההשגה הסובייקטיבית יחסית, שדרכה אנחנו פוגשים את המציאות, ושזה דומה מאוד למה שאומר קאנט. ואז יוצא שהוויכוח של עם ישראל עם קאנט והאנושות, הוא לא האם מתחילים בעולם הרגשי או באולטרה־שכליות, בזה אין וויכוח – התוקף של הדברים הוא ברגש. הוויכוח הוא איך נראה העולם הרגשי, אצל האנושות הוא אלוהים רבים, ובעם ישראל הוא המלכות, כנסת ישראל, 'בזאת אני בוטח', ואז העולם הרגשי משיג את אור אין סוף, את ההויות.

ככה הרב מתחיל את מאמר ייסורים ממרקים, הוא אומר שהאמונה היא באור אין סוף. האמונה באור אין סוף אין פירושה שאדם עומד במקום אולטרה־שכלי, ופתאום הוא פוגש את אור אין סוף, ואז הוא מתמלא בייסורים, ושם הוא נפגש עם איזושהי אמונה, ובאמצע יש כפירה. אלא האמונה באין סוף, הכוונה שהאמונה פוגשת את אין סוף. מי שפוגש את ההויות זה היהודי הפשוט, ההכרה הפשוטה, וזאת בעצם כנסת ישראל.

כאשר הרב אומר 'שום צורה מושכלת ומטפיסית לא נמצא בו, אבל ידענו שאי אפשר אחרת כי אם הכל ממנו', זו לא ידיעה ספקולטיבית, כיוון שלא השכל משיג את זה. תהליך ספקולטיבי הוא תהליך של מיצוע, אדם עולה בעזרת השכל שלו משלב לשלב, בעקבות הסיבה ומסובב. אבל את מה שכתוב כאן לא משיגים בסיבה ומסובב, אלא על ידי אמונה. 'ידענו שהכל ממנו', זו ידיעה רגשית. המלכות היא זו שפוגשת אותו והיא מתארת לנו את ההויות.

יוצא שכנסת ישראל ש'לית ליה מגרמא כלום', דומה מאוד לרגש האנושי, אבל הרגש האנושי הוא אלוהים רבים, והרגש שלנו הוא הוי'האלוקים, או יותר נכון אֶיִן־אלוקים.

גאונם של ישראל

'דעה זו היא גאונם של ישראל היא לעד'. הרב מתאר את גאונם של ישראל בעולת ראייה:⁷

הם הם הזוכרים את הקדושה העליונה, קדושת היחיד יחידו של עולם,

אשר "גאותו גדלה עולם מהכיל". יחיד גאה, לעמך פנה, כי הם זוכרי

קדושתך, הקדושה העליונה היחידה, המתאימה לגאותם של ישראל.

מי הוא 'יחידו של עולם'? האם הוא מי שבחסידות נקרא אור אין סוף, הסובב עולמים, הוא זה שאף עולם לא יכול להכיל אותו? לא נראה ככה, כיוון שיש מישהו שכן מכיר אותו, 'יחיד גאה – לעמך פנה'. מי שיכול להכיל אותו זו האמונה – 'הקדושה העליונה היחידה, המתאימה לגאותם של ישראל'. 'גאותם של ישראל' זו אותה הויות, המערכה הראשונה,⁸ שאין לנו שום השגה בה – הכוונה שהשכל לא יכול להמשיג אותה.

העולם הרגשי שלנו יכול לפגוש אותו, אבל מה שחשוב הוא, שהאדם מתחיל מהעולם הרגשי מכיוון שהכיסא הוא כאן, והעולם הריגשי הזה פותח לנו את הפתח לאור אין סוף.

אין סוף

אין זה המונותיאזם השולל את הכשרון המעשי, את החברותיות ואת היופי. המונותיאזם הוא בדוי מלבם של נכרים ו'מתורגם ארמית' שלא בדיוק כלל וכלל, הוא מין 'איין־סוף־מושג' – שהוא סותר את עצמו, על כן יעלה בתוהו. לא זה הוא מקור שם אלקי ישראל, מקור הכל הוא איין־סוף־הבלתי־מושג, שהוא מקומו של עולם, שרק על ידי רבוי הגוונים המצטבעים אנו יכולים לדבר בו ולהשיגו, על ידי רוב המעשה ורוב שלום, על ידי רוב אהבה ורוב גבורה. זה יכול לומר ישראל, הקורא "זה אלי ואנוהו". (המשך הפסקה באגרות ראייה א, עמ' מח).

ה'איין־סוף־מושג' הוא האין סוף של האולטרה־רציונליסטים, שבסוף הם מגיעים לאין סוף. הרב שג"ר בעצמו מביא את הפילוסופים שהתלבטו בשאלה הזו. וגם עו"ד וונירוט אומר שזה בעצם היה התירוץ של האר"י לשאלה הזו. האר"י שאל איך הקב"ה שהוא אור

⁷ עולת ראייה א, עמ' קנט, 'יחיד גאה לעמך פנה'.

⁸ עיין בעולת ראייה א, עמ' קנג, מערכה גדולה'.

אין סוף והוא ממלא את הכל, איך יכול להיות שפתאום יש בריאה? הפתרון הוא הצמצום. זה נקרא צמצום האור שלא כפשוטו, שאז יש לאדם תודעה שחיה בסתירה עם המציאות, זה הפרדוקס שיש כאן. 'צמצום האור שלא כפשוטו' אומר שהאין סוף הוא מושג, מכיוון שהוא נמצא בפרדוקס השכלי.

אם אין סוף זו אמירה שכלית של אין סוף, אז הוא לא יכול להכיל את הסוף, כיוון שהוא אין סוף. כמו שהזכרנו בפעם שעברה לגבי המושג פשוט. אם הפשוט זו אמירה שיש משהו שהוא פשוט ואין בו מורכבות, אז הוא לא יכול להכיל את המורכב. כל השאלות האלו קשורות לשכל, לכן לא משנה מה אדם יתרוץ, הוא נמצא בשכל. אבל האין סוף הלא מושג, הוא בכלל לא קשור לשכל, רק אם אדם מתחיל מהעולם הרגשי והאמונה הוא יכול לפגוש את התופעה הזו. הרב אומר במפורש שדעה זו 'אינה מתגלה כי אם בשכינה'.

כח מעשיו הגיד לעמו

הנושא הוא השכינה, כנסת ישראל, היא זו שמשיגה אותה. הנקודה היא שאצל הרב השכינה שייכת לכולם. השכינה היא האוצר, היא 'כח מעשיו הגיד לעמו' וזה שייך לכולם. בכוח השכינה אדם משיג את הקב"ה כאין סוף בלתי מושג. אין סוף בלתי מושג, פירושו שהשאלה איננה נכונה. אם יש שאלה בנושא סימן שלא פגשנו את הקב"ה. לכן לא נקרא לזה פרדוקס, כיוון שפרדוקס זו אמירה שכלית, סתירה שאין עליה פתרון, ואילו כאן זו תחושה פשוטה ביותר, שהקב"ה ממלא את כל העולמות ונותן לנו מקום להיות. לא משנה איך זה קורה, הדבר הזה הוא הדבר הכי פשוט שיש.

הרב אומר⁹ שלדמיון אין נמנעות חיוביות, הכוונה שאין לו עקרונות לוגיים, לכן הוא לא יגיע למקום של הפרדוקס. הדמיון הוא משוגע, הוא יכול לדבר על ספינה רצה באוויר,¹⁰ אבל אם אדם יחלום חלומות משוגעים, בסוף תהיה גם ספינה שרצה באוויר, ויכול להיות שמי שיממש את זה הוא השכל. זו הסיבה שלרב יהודה היו ניסים, בגלל שהיה לו דמיון.

אדם שיש לו שכל ואין לו דמיון, הוא נכה מוחלט. אין לו תקנה. ואילו מי שיש לו דמיון אבל אין לו שכל, אז הוא ברברן כזה, הוא יעשה טעויות, אבל אפשר לתקן אותו. מכיוון שבלי הרגש והדמיון אין לנו כלום, לא ניתן לאחוז בשום דבר. ואילו על ידי הדמיון ניתן לאחוז בדברים משוגעים.

⁹ עיין בעין איה ברכות, פרק שלישי, לה.

¹⁰ שמונה פרקים לרמב"ם, פרק ראשון.

הדברים האלו ממש לא שוליים, הם המבנה התודעתי שלנו, והאופן בו אנחנו פוגשים את הקב"ה. אלו הדברים הכי מהותיים שיש, אפשר לומר שזו תורת ההכרה שלנו – איך אנחנו מכירים ופוגשים את המציאות. אנחנו פוגשים את המציאות דרך כנסת ישראל, דרך המלכות שאין לה מצד עצמה שום דבר, לכן היא יכולה לפגוש את אור אין סוף. אור אין סוף הוא ממלא את הכל והוא גם מקומו של עולם, ואין כאן פרדוקס, כיוון שזו תחושה אומנותית, תמונה רגשית.

ההסבר הזה שונה מהותית מרבי נחמן. אפשר לראות את זה כאשר מנתחים את הסיפורים שלו, שהכל בתנועה ל-שם. כל מה שקיים הוא של השפחה, הוא לא אמיתי. כלומר הסיפור והניגון הם דבר דתי. ואילו אצל הרב זה לא דבר דתי, אלא חיים ארץ ישראלים, חיים של הקדושה שבטבע. הקדושה שבטבע מכירה את הקב"ה אחרת מהקדושה שבחוץ לארץ. הקדושה שבחוץ לארץ היא הקדושה שנלחמת בטבע, יש לה בעיה עם הטבע, הטבע לא רק שלא אומר אמת, הוא מפריע לאמת. ואילו הקדושה הארץ ישראלית היא קדושה שבטבע, כדי לפגוש את הקב"ה צריך להיות אדם טבעי. יש כאן סיפור חדש.

הלל

עדיין אנחנו צריכים לתאר איך נראית המדרגה שהמלכות שלנו משיגה. המדרגה הזו נקראת להלל את הקב"ה:

המהולל בפי עמו. הכרת הגודל האלהי היא סגולה, שתמיד היא עלופה במחשכים. כי כל ציור אנושי הרי הוא אפל לגבי האורה העליונה. ועל כן רק מתנת ד' היא, שנתנה לישראל, שמאירה בנשמתם פנימה אותה האורה האלהית, שעל ידה, כשהם באים לספר את גדלו העליון של נורא תהלות ברוך הוא, הם מביעים את הדברים מתוך אותה נקודת האורה האלהית שהיא מאירה את הציורים החשכים של הנבראים. ונמצא שהדברים מאירים באור האמת העליונה, והתהלה, שהיא מענין "אור כי יהל", היא תהלת אמת, פדויה מכל ציורי חשך. "עם זו יצרתי לי, תהלתי יספרו" - (עולת ראייה א, קצו).

היא 'עלופה במחשכים' כיוון שלא ניתן לתאר את האור האלוקי, הוא תמיד בחושך.

שימו לב: 'מתנת ד' היא, שנתנה לישראל, שמאירה בנשמתם פנימה אותה האורה האלהית'. יש הבדל עצום אם 'כוח מעשיו הגיד לעמו' שייך לצדיק, או שהוא שייך לאומה. אם 'כוח מעשיו הגיד לעמו' שייך לצדיק, אז הוא רחוק מאיתנו, כדי להגיע לשם

אנחנו צריכים להגיע למדרגות רוחניות עליונות, אולי גם צריך קודם כל להישבר. אבל אם זה 'מתנת ה' שנתנה לישראל', אז זה נמצא אצל כל אחד, 'מאירה בנשמתם פנימה אותה האורה האלהית'.

משובח ומפואר בלשון חסידי ועבדיו. התהלה המוארה באור אלהי אמת היא אצורה בתור סגולה טבעית קדושה בתכונת גוי קדוש בכללותו, אף על פי שכללות המון האומה אינה בעלת כח גלוי כזה, עד שתוכל לבאר בהרחבה של עלוי, המביא לידי התגלות, את היתרון המשובח של התהלה האלהית בהכרה של הבינה והמדע הרוחני המזהיר. (שם).

יכול להיות שאדם לא יכול לדבר על האור הזה, אבל הוא מה שממלא אותו. אותה 'מתנת ה' שנתנה לישראל', 'שמאירה בנשמתם פנימה', היא הסגולה של האומה, אפילו שיכול להיות שאין לאומה כוח לגלות את זה.

המתנה הזו שנתנה לישראל היא 'אותה נקודת האורה האלהית שהיא מאירה את הציורים החשכים של הנבראים'. כלומר יש כאן משהו שמעמיד את הציורים האנושיים. הסיבה לזה היא מכיוון שהרגש הזה, הוא סובייקט. הדבר שאנחנו מקבלים מהקב"ה הוא את המילה 'אנוכי', הקב"ה הוא 'אנוכי', הוא סובייקט, ולכן גם לנו יש את התכונה הזו.